

İNTERNET ÜZERİNDEN MAKALE DEĞERLENDİRME SİSTEMLERİ

Önder KILIÇOĞLU

1990'lı yılların ikinci yarısında belli başlı tüm dergilerin internet adreslerinin açıldığına ve tam metinlerin bu adreslerde okuyuculara sunulduğuna şahit olduk. 2000'li yılların başından itibaren de bu dergilerin giderek artan bir hızla internet üzerinden makale değerlendirme sistemleri (İÜMDS) ile hizmet vermeye başladıklarını gözlemledik. Makale değerlendirme yazılımlarının kullanım oranlarındaki ve çeşitlerindeki artış bu yazılımların genel kabul gördüğünün bir işaretidir.

Bu makale bahsedilen yazılımların amaçları ve çalışma sistemleri konusunda bilgi vermeyi amaçlamaktadır. *Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica* (AOTT) dergisinin internet üzerinden makale değerlendirme sistemine geçiş süreci ile ilgili deneyimlerimiz ve beklentilerimiz aktarılacak, ardından halen piyasada bulunan sistemler hakkında kısa bilgiler verilecektir.

İÜMDS'lerden genel beklentiler

Editörlerin ve yazarların bu sistemlerden beklentileri birkaç ana grupta toplanabilir:

1. Yazarların makale gönderme işlemlerini kolaylaştırmak,
2. Makalelerin çoğaltılması işlemlerinden kurtulmak,
3. Postalama masraflarından kurtulmak,
4. Posta ile gönderme sürecinde kaybedilen zamanın önlenmesi ve değerlendirme sürecini kısaltmak,

5. Geciken danışmanların zamanında ve daha kolay uyarılması,
6. Danışmanların iş yüklerinin ve performanslarının takip edilebilmesi,
7. Gelişmelerin, revizyon basamaklarının kaydını daha kolay tutabilmek
8. Yedeklemenin mümkün olabilmesi,
9. Dizgi işlemlerinin kolaylaşması
10. Yayınlanan makalelerin standart kodlamalarının (HTLM, SGML veya XML verileri gibi) daha kolay ve hızlı hazırlanabilmesi

İÜMDS'lerin ortak fonksiyonları ve bazı farkları

Farklı firmaların yazılımları arasında ekran görünüşleri, metin veya şekillerin standartları, haberleşme yöntemleri gibi özellikler açısından farklar olsa da sonuçta birçok fonksiyonları ortak olmak zorundadır. Bu basamakları sıralarken sistemlerin farklılaştığı noktaları da vurgulamaya çalışacağız.

1. Otomatik başvuru: Yazarlara birbirini takip eden basamaklarda birçok kalıp sunarak makale başvurusunun standart bir yapıda hazırlanmasını sağlarlar. Başvuru tamamlandıktan sonra bazı sistemler tüm verileri tek bir dosyaya toplarken bazıları farklı ayrı ayrı dosyalar şeklinde takibe alır. Hemen tüm sistemlerde metin dosyaları otomatik olarak PDF şekline dönüştürülür. Yine bazı sistemlerde başvurunun tamamlanması için dergi sekreteryasının onayı gerekirken bazılarında bu kontrol mekanizması bulunmamaktadır.

2. Otomatik uyarılar: Başvuru tamamlandıktan sonra editöre ve yazara otomatik uyarı mesajları gönderilir. Makaleden sorumlu olanlar ve danışmanlar belirlendiğinde de ilgili kişilere otomatik uyarılar gider. Bazı sistemlerde danışmanlar öngörülen değerlendirme sürelerini aştıklarında otomatik mesajlar ile uyarılırlar.

3. Makalelerin danışmanlara yönlendirilmesi ve gelişmelerin kaydı: Sistemlerde danışmanların ve onlara yönlendirilmiş makalelerin listesi bulunur. Danışmanların ilgi alanları da bu listede yer alır. Editörler veya teknik ekip makalelere bu verilere göre danışman atar. Danışman sayısı dergi politikalarına göre belirlenmektedir. Az sayıda dergi İÜMDS'lerin aynı verilere dayanarak

danışmanları otomatik olarak atamasına izin vermektedir. Sistemlerin bir kısmında danışmana yalnızca PDF dosyaları gönderilirken bazılarında danışman kendi şifresi ile girerek makalenin verilerini ayrı ayrı yükleyebilmektedir.

4.Hakem değerlendirmesi ve revizyon süreçleri: Tüm sistemlerde danışmanların makalelerin izin verilen kısımlarını görmelerini sağlayacak ekranlar bulunur. Danışmanlar gereğinde metnin içinden kolayca alıntılar da yaparak yorumlarını editöre iletirler. Editöre gönderilen yorum ekranda ayrılan özel bölümlere yazılabileceği gibi ek dosya şeklinde de hazırlanabilir. Yazarın revizyon sonrasında gönderdiği metin ve şekiller de ayrı bir sürüm olarak sistemde bulunur. Sistemlerin hiçbirinde metin içinde yapılan değişiklikleri otomatik olarak takip edecek bir yapı bulunmamaktadır.

5.Kalite ve sınıflama işaretleri: Makalelerin kalitelerine ve konu veya türlerine göre sınıflanabilmeleri için işaretlenmeleri gereklidir. Bu işlemi genellikle izin verilen editör veya editör yardımcıları yaparlar.

6.Kör çift kör seçenekleri: Danışmanlar ve yazarlar arasındaki ilişkinin seviyesini belirler. Tercih dergi yönetimi tarafından yapılır. Yazarın danışmanı, danışmanın yazarı veya her ikisinin de birbirini bilmesi veya tam kör çalışma olası seçeneklerdir.

7.Zaman aşımı uyarıcıları: Danışmanın öngörülen zamanı aşması durumunda otomatik olarak uyarılmalarını sağlar.

8.Yayımlama: Piyasada bulunan yazılımların hemen tümünde yayınlanmak üzere onay almış makalelerin internet üzerinden sunulmasını sağlayacak eklentiler bulunmaktadır. Makalelerin kabul edilmesi ile doğrudan sistem tarafından yayınlanmasına izin veren az sayıda dergi varken henüz mevcut dergilerin büyük çoğunluğu bir yayıncı kurum tarafından yapılacak düzenlemelerden sonra makalenin son halini vermektedirler. Makalenin bu son hali farklı yapılarda sisteme yüklenerek kullanıcılara açılmaktadır. Derginin internet sitesinin İÜMDS ile aynı sistemde olması zorunluluğu yoktur.

9.Atıf takibi ve okurları / yazarları bilgilendirme: Bazı sistemlerde yayınlanan

makalelere yapılan atıflar da takip edilmektedir. Makalelere gelen yorumların yazara ve okurlara aynı site üzerinden ulaştırılması da mümkündür. Sistemde yayınlanan her yeni sayının arzu eden okur kitlesine duyurulması seçeneği hemen tüm sistemlerde bulunmaktadır.

AOTT'nin İÜMDS'e geçiş sürecindeki hedefleri

2003 yılının başında dergimiz için bir İÜMDS kullanma kararı verildikten sonra dergi teknik kurulumuz bazı olmazsa olmaz koşullar belirledi:

- 1.Yazılım yukarıda sıralanmış, İÜMDS'lerinden beklenebilecek özelliklerden olabildiğince fazlasına sahip olmalıdır.
- 2.Sistemin yedeklemeleri güvenli olmalıdır. Firmaların güvenlik önlemleri danışmanlarımızı ikna edebilecek seviyede bulunmalıdır. Herhangi bir nedenle çalışmaz hale gelmesi durumunda muhatap olduğumuz kurum karşılaştığımız zararları tazmin edebilmelidir.
- 3.Sistem mümkünse İngilizce yanında Türkçe olarak da kullanılabilir.
- 4.Hem ilk giriş ücreti makul seviyede olmalı, hem de idame ücretleri olabildiğince düşük olmalıdır. Bu ücretin ileride yükselmeyeceği garanti edilmelidir.
- 5.Sistem aynı zamanda dergiyi yayınlamak için de kullanılabilir.
- 6.AOTT'nin daha önce kullanmakta olduğu sitede bulunan 1988 2002 yıllarına ait verilerin yeni sisteme aktarılabilmesi teknik olarak mümkün olmalıdır.

2002 yılı başlarında bu koşulları dikkate alarak yaptığımız inceleme sonucunda, Türkçe kullanılması koşulunu dikkate almasak bile koşullarımızı tam karşılayan bir sistem bulamadığımızı gördük.

İÜMDS'lerin kullanım ve fiyatlandırma politikaları

Belli başlı İÜMDS'ler kendi servis sağlayıcıları üzerinden hizmet vermektedirler. Bu sistemlerde yazılım satılmamakta, yalnızca kullanım kirası ödenmektedir. Derginin sisteme ilk kabulü sırasında yapılan uyarılama işlemleri

için bir ücret alınmakta, bu ücret derginin talep ettiği değişikliklere göre yükselebilmektedir. Daha sonra genellikle makale başına 10 30 USD arasında olduğunu gözlemlediğimiz bir değerlendirme ücreti talep edilmektedir. Revizyon yapılıp yapılmaması ve yapılan revizyon sayısı ücrete yansımamaktadır. Bunlara ek olarak bir yıllık aidat ödenmesi sözkonusu olabilmektedir.

Piyasadaki yazılımların bir kısmını satın alıp kendi sunucumuz üzerinden kullanmak mümkünse de bu yolu kullanan bir dergi tespit edemedik. 2003 yılı başında yaptığımız araştırmalarda paket şeklinde satılan ve Türkçeleştirmemize izin veren bir İÜMDS yazılımı da bulamadık.

Halen dergimizin de kullandığı sistem (OJS) ücretsiz olarak dağıtılmaya devam edilmektedir. Bu sistemi kullanabilmek için yazılımın bir servis sağlayıcı üzerine kurulması gerekmektedir. Bu donanımın ve internet ulaşımının ücretsiz sağlanabilmesi durumunda işletim masrafları oldukça düşük tutulabilmektedir.

Mart 2005 itibariyle piyasada bulunan bazı İÜMDS yazılımları

İÜMDS'ler Türkçe kullanımına göre iki alt grupta incelenecektir:

Türkçe Kullanabilen Sistemler

E-Collittera

(www.e-collittera.com; Pleksus Bilişim Teknolojileri A.Ş.)
Ülkemizdeki ilk İÜMDS'dir. Halen 10 dergi bu sistemi kullanmaktadır. Sistemin online dergi yayınlamaya yönelik, 15 dergi tarafından kullanılan bir modülü de bulunmaktadır (e-littera). Yazılım satılmamakta, belirli bir ücret karşılığında internet üzerinden kullanılabilir. Temel fonksiyonların tümü bulunmaktadır. Kullanımı kolay arayüzlere sahiptir. Uyarı mektupları SMS ile de gönderilebilmektedir. Yalnızca Türkçe arayüzü vardır, yabancı dillerde kullanılan ekranı yoktur.

Open Journal System

(www.pkp.ubc.ca/ojs/; Public Knowledge Project ve İnteraktif A.Ş.)
Kanada'da British Columbia Üniversitesi tarafından sağlanan bütçe ile yürütülen bir araştırma projesinin ürünü olan bu yazılım ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Halen dergimiz AOTT tarafından da bu yazılım kullanılmaktadır. OJS'nin dergimizin teknik kurulu ve danışmanları ile Kanada'daki merkezin yetkililerinin ortak çalışması sonucunda birden fazla dilde kullanılabilir hale getirilen sürümü şu anda http://pkp.ubc.ca/ojs/ojs_download.html adresinden yüklenebilmektedir. Türkçe yanında aynı anda İngilizce, Fransızca, İtalyanca, ispanyolca ve Portekizce olarak da kullanılabilir. Temel fonksiyonların çoğuna sahip olan yazılımın en büyük eksikliği gelen başvuruların PDF formatına dönüştürülmemesidir. Bizim kullandığımız değiştirilmiş şekilde ise bu eksiklik giderilmiştir. Sistemin eski sayıları online hale getirmek için yazılmış, XML dosyalarını dönüştüren bir alt programı da bulunmaktadır. Mart 2005 itibariyle 33 dergi tarafından kullanılan sistem tüm dünyadaki kullanıcıları tarafından gönderilen uyarılar dikkate alınarak sürekli geliştirilmektedir.

Yalnızca İngilizce Olarak Kullanılan Sistemler

Manuscript Central

(www.scholarone.com/products_manuscriptcentral.html; ScholarOne Inc.)
1999'dan beri kullanımda olan bu yazılım piyasaya ilk çıkandır. En yüksek kullanıcı sayısına sahip olan sistemdir (IEE dergileri ve Thieme Yayıncılık).

Bench>Press™

(benchpress.highwire.org; HighWire Press® highwire.stanford.edu)
Stanford Üniversitesi Kütüphanesi'nin bir ürünüdür. Tüm fonksiyonlara sahiptir. Bu yazılım da kullanım oranında ücretlendirilerek kiralanmaktadır. Halen 53 dergi tarafından kullanılmaktadır. Ürünün sahibi olan HighWire Yayınevi yalnızca tıp alanında 256 derginin online sitesini de idare etmektedir.

BioMed Central

(<http://www.biomedcentral.com/home/>; BioMed Central)

Bilgiye serbest ulaşım ilkesini destekleyen kurumlardan birisi olan BioMed Central'in kurduğu sistemde çok sayıda serbest ulaşım açık dergi yayınlanmaktadır. Merkez bu makalelerin telif haklarına sahip değildir, telif haklarının yazarda olmasını desteklemektedir. BioMed Central'in bünyesinde bulunan makale kabul ve değerlendirme sisteminde 130 dergi yer almaktadır.

EdiKitSM

(<http://www.bepress.com/>; The Berkeley Electronic Press (bepress))

Berkeley Üniversitesi'ne ait bu yazılım değerlendirme aşamasından yayınlama sürecine kadar tüm hizmetleri vermektedir. Makaleler yanında diğer bilimsel eserler de (tezler, toplantıların tam metinleri gibi) bu sistemde yayınlanabilmektedir. Önemli bir diğer özelliği de daha önce basılmış olan sayıların online sisteme dönüşümünün sistem tarafından kabul edilebilmesidir.

CRS (Complex Review System) ve EJPress (eJournalPress Peer Review System)

(<http://www.ejournalpress.com/crsae.shtml>; eJournalPress)

CRS için makale başına 25 USD takip ücreti alınmakta, sisteme giriş için ek bir ücret talep edilmemektedir. EJPress için 5000 USD giriş ücreti de istenmektedir.

ESPERE: (Electronic Submission and Peer Review)

(www.espere.org;

2000 yılından beri hizmet veren oldukça eski bir sistemdir.

Editorial ManagerTM

(www.editorialmanager.com; Aries Systems Corporation)

1990'ların ilk yarısından hatırladığımız Knowledge Finder yazılımını üreten firmanın diğer bir ürünüdür. Son yıllarda kullanıcı sayısı en hızlı artan sistemlerden birisidir.

EES Elsevier Editorial System

(http://asia.elsevierhealth.com/demo/authorgateway/ees_demo.asp; Elsevier)

Elsevier firmasının hem online hem de offline gelen makaleleri takip etmek için kullandığı E-Journal Publishing System'in bir parçasını oluşturmaktadır. Dış kullanıcılara kapalıdır. Yazarlar makalelerini yayınlanana kadar bu sistemden takip edebilmektedirler.

Editorial Express[®]

(<http://gemini.econ.umd.edu/e-editor/>)

2002 yılında yazılmış. Ücretlendirme konusunda çok iddialılar. 28 dergi kullanıyor. 6 ay ücretsiz deneme süresi, 1000 USD yıllık ödeme ve daha ucuz bir sistem çıktığında aynı fiyata inme garantisi veriyorlar.

Editorial Office System

(http://www.fontismedia.com/media/works/index_en.html; FontisMedia SA, İsviçre)

JournalSoft[®]

(<http://www.journalsoft.com>)

Paket şeklinde satılan ve kullanıcıların kendi sunucularına yükledikleri bir yazılım.

Journal AssistantTM

(<http://www.journalassistant.com/>)

journalPro

(www.journalpro.com; Barium Nordic Oy & Cureco Finland Ltd.)

Rapid ReviewTM

(cpc.cadmus.com/rapidreview/; Cadmus Professional Communications)

Manuscript Manager

(www.manuscriptmanager.com)

AllenTrack

(www.allentrack.net; Allen Press Inc.)

XpressTrack

(www.xpresstrack.com)

ScholarlyExchange

http://www.scholarlyexchange.org/ ; Scholarly Exchange Inc. ve International Consortium for the Advancement of Academic Publication -)

Temple Peer Review Manager

(http://peerreview.temple.edu/;Temple Üniversitesi, Bilgi Teknolojileri Departmanı)

Sonuç

Günümüzde piyasada bulunan İÜMDS'lerin hemen tümünün gerekli fonksiyonların tamamını karşıladığını söyleyebiliriz. Ürünler arasındaki seçim kullanılacak dilin tercihi, fiyatlandırma politikalarının uygunluğu, servis sağlayıcının güvenilirliği gibi ikincil parametreler ile yapılacaktır. Bir sistemden diğerine geçiş sıkıntılı olacağı için seçim aşamasında özen gösterilmeli, gereğinde uzun bir deneme sürecinden sonra yazılım tercihi yapılmalıdır.

Son yıllarda bağımsız firmaların geri planda kaldığını ve büyük yayınevlerinin kullandığı veya geliştirdiği yazılımların piyasadaki en büyük sistemler haline geldiğini gözlemlemekteyiz. Ülkemizde de kısa süre içinde benzeri gelişmelerin olacağını tahmin edebiliriz.

Kaynaklar:

http://spo.umdl.umich.edu/monthly/peerreview.html : Bibliography and Summary: Electronic Peer Review Management. A report prepared by Kam Shapiro for the Scholarly Publishing Office.

http://www.soros.org/openaccess/index.shtml : Budapest Open Access Initiative

www.library.unr.edu/ejournals/editors.html : Tools and Resources for Online Journal Editing & Publishing: Peer Review and Manuscript Management Systems

http://hermia.emeraldinsight.com/v1=7668431/cl=52/fm=html/nw=1/rpsv/cw/mcb/07419058/v19n7/s7003/p31 : Gerry McKiernan. Web-Based Journal Manuscript Management and Peer-Review Software and Systems

http://www.press.umich.edu/jep/works/PeterHundr.html : John Peters. The Hundred Years War Started Today: An exploration of electronic peer review.

http://www.cc-ims.net/ModMan/TrackingEval.pdf : Evaluation of identified tracking software. Based on: Specification for a tracking system (28 January 2003)

http://www.espere.org/pdf/lp14_153.pdf : Dee Wood. Online peer review: current options. Learned Publishing 2001; Vol:14 No:2 (April).